

— Zsákmányom pusztá füst, de legalább
vadásztam.

S így is, úgy is elmegy az élet.
(1967. szeptember 1.)

RÓNAY LÁSZLÓ

KOVÁCS PÉTER: PILINSZKY KÖZELÉBEN

Személyes hangú, fontos életmű-adalékokat tartalmazó könyv. Érthető, hiszen a jeles művészettörténész a nagy költő unokaöccse, az életmű hű örököse. Nem mellesleg Pilinszky János életének záró szakaszában ő és felesége, az ugyan-csak neves művészettörténész, Kovalovszky Márta biztosította a költő „fővárosmentes”, székesfehérvári létét. S vannak többen, akik szívesen emlékeznek a 34–35 esztendővel előző történetekre. Akár a Fő utcai találkozásokra (például a költőtárs Takács Imrével, aki később remek írást közölt Pilinszkyról *Poeta benedictus* címmel), akár a baráti beszélgetésekre a Zsádon- és az Illyés-házaspárral, és természetesen Kovács Péteréssel. E sorok írója is szeretettel őrzi a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolabeli rendhagyó irodalomórát, és azokat a fotókat, amelyeket Pinke Miklós készített az eseményről. Miként nem sokkal később kiderült, ezek az utolsó képek a költőről. És az is szerencsés egybeesés, hogy nem sokkal a *Pilinszky közelében* című kötet megjelenése után kiállítás nyílt a Szent István Király Múzeumban *Pilinszky és Fehérvár* címmel.

Azért is örülhetünk a könyvnek, mert köztudott: Kovács Péter sokáig ellenállt, és nem szívesen nyilatkozott, írt erről a nagyon közeli kapcsolatáról. Aztán Rónay László kérésére megtört a jég. Szerencsére. Azért szerencsére, mert a korábban itt-ott megjelent írásokból most összeállt egy fontos kötet. A cím pontosan jelzi a fő tartalmát, de emellett a szerző memoárköteté is ez egyben. Majdnem azt írtam, hogy önéletrajzi regény, hiszen stílusa és nyelvezete egyértelműen szépirodalmi erényeket mutat. Egy fejlődésrajzot, a felnőtté válás történetét, biológiai és szellemi értelemben. Mindehhez tartoznak azok a részletek, amelyek a háború, az ötvenes évek, 56 és az azt követő „puha diktatúra” idejét elevenítik föl. A személyes jelenlét hitelességével. Az önéletrajz elemeivel. A bombázásban elhunyt kistestvérrel, a romok közül az apa által kikapart anya alakjával, az 56-os szerepvállalással, a fehérvári múzeumban rendezett legendás kiállításokkal. Természetesen minden, 1981-ig megélt életszakaszban ott a könyv főhősenek, a költőnek, a „bátyámnak”, „Jancsinak” az alakja is. Milyen döbbenetes: szerzőnk tanúja lehetett például az *Apokrif* és más remekművek születésének!

Szép emlékezések szólnak a nagyváradi gyermekkorról, a balatonkenesei nyaralásokról, a fehérvári korszakról. A múzeumban is gyakran megforduló Pilinszkyról, aki többek között Schaár Erzsébet korszakalkotó kiállítását nyitotta meg. Az nem kétséges, hogy az önéletrajzi momentumok mellett végig a költő a főszereplő. Akkor is, ha más családtagokról és kortársakról esik szó. Ott is mindig elérkezünk egy olyan ponthoz, ami hozzá kapcsolódik. Az is fontos, hogy egy család történetéhez kapunk adalékokat. „A szerény és szűkszavú, szépírói láttató erővel megírt történetek kirajzolják egy keresztény középosztálybeli család sorsát a változó, majd évtizedekig változatlan történelmi időben” — olvassuk az ajánlásban. A történelmi idő a rendszerváltásig tart. S bár Kovács Péter többször is hangsúlyozza politikai érdeklődését, erényei könyvének, hogy nem megy bele aktuálpolitikai eszmefuttatásokba, fölösleges indulatok rögzítésébe. Így lesz méltó a költőhöz, akitől valóban távol állt az ilyesfajta magatartás.

Az eltűnt idő nyomába ered a szerző, emlékezése a magánszférán mindig túlmutat. Előjönnek a gyermekkori képek, miközben a hulló vakolat jellemzi a nagyváradi házat, a tovatűnt idő hajdan idillikus színteret. „Már akkor is egyenrangú félként, valódi beszélgetőpartnerként kezelt, nem csak a kezét kezébe helyező kisfiúként. Ma sem értem egészen, miként tudott ilyen természetesen egyszerű és közvetlen lenni” — olvassuk Pilinszkyról. A gyermekkori idill aztán Pesten megszakadt: legfőképpen öccsének, „Vöcsök”-nek tragikus halálával, a háború borzalmaival. Ám eleven részletek szólnak az ötvenes évekről is, arról az időről, amikor egyre inkább eszmélt az ifjú. Erre az időre tehető első fehérvári útja is egy iskolai kirándulás alkalmával, bár akkor még nem volt sejtendő, hogy a művészettörténész-házaspár életében ez a város játssza majd a legfontosabb szerepet. A korszakalkotó Csontváry-kiállítással, valamint a hatalom ingerküszöbét elérő számos egyéb tárlattal. S ezekre a szombat délelőtti megnyitókra tódult a szakma és a közönség Pestről és máshonnan. Így került a képhe sokszor a költő alakja is. De megidézi a múzeum legendás alakjait, a Fitz-házaspárt, Bánki Zsuzsát vagy éppen Pesovár Ferencet is.

Akadnak persze öniméltések is, s van, ami egyik helyen csak tőmondatokban, másutt részletesebben jelenik meg. Mindez érthető, hiszen nem egyetlen írásról, hanem több írás összeszerkesztéséből jött létre a kötet. Így vált mégis szerves egészé. És vannak lírai címek és részletek, csöndes és visszafogott hangon, főleg „*A szeretet kegyelem*” című fejezetben. Itt is Pilinszky a főszereplő, miközben újra olvashatunk a családi viszonyokról, az emberi kapcsolatokról. A családtagokat óvni akaró költőről. Ezt erősítik a közölt levelek és levélrészletek,

üzenetek. Persze nemcsak a harmónia, de időnként bizonyos belső feszültségek is elénk kerülnek általuk. Frappáns miniportrékat is ad Kovács Péter, többek között édesanyjáról, a „szép mamáról”, vagy éppen „Bébiéről”, a gyermekkorá óta sérülten élő családtagról. Egyik remek mondata, a tömör jellemzés szép példája: „Parasztosan egyszerű, tiszta és cerek arcának ráncoktól szabadalt, lágyan domboz formái közül fáradt, mégis világítón kék pillantását az érkezőre emelte. Aztán alig hallható sóhajjal biccentett finoman, puha hullámokba rendezett hajú ősz fejével, s jobbát a széles karfáról épp csak megemelve, legyintett egyet.”

Igy ír Kovács Péter — Pilinszky közelében. S ez a közelség soha el nem múlik... (*Vigilia Kiadó, Budapest, 2015*)

BAKONYI ISTVÁN

KENYERES ZOLTÁN: WEÖRES SÁNDOR

Kenyeres Zoltán neve nem ismeretlen azok számára, akik érdeklődnek a magyar irodalomtörténet iránt, és azok előtt sem, akik akár csak felületesen foglalkoztak a Weöres-recepcióval, hiszen olyan kötetek szerzőjéről van szó, mint a *Gondolkodó irodalom* (1974), *A lélek fényűzése* (1983), *Tündérsíp* (1983) vagy Ady Endréről írt monográfiája. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Weöres recepciójában Kenyeres *Tündérsíp* című könyve a legjelentékenyebb tanulmány, hiszen minden utána írott kisebb-nagyobb írás erre a könyvre támaszkodik, annak gondolatszerkezetét követi. A 2013-ban megjelent Weöres-monográfia voltaképpen ennek a korábbi kötetnek a szövegét közli újra kisebb, de nem jelentéktelen változtatásokkal, és úgy tűnik, hogy 30 év távlatából is megtartotta érvényességét.

A teljesség igényével Kenyeres végigköveti Weöres pályáját egészen gyermekkorától, a felfedezés pillanatától (Bónyi Adorján „lelkes és már megmosolyogtatón szárnyaló” cikkétől 1929. április 14-én) először a *Tündérsípban* a *Psyché*re való rövid rátekintésig, majd az új *Weöres Sándor* című könyvben a hozzátoldott *És azután...* fejezetben egészen haláláig. Az alapszöveg, melyre az új könyv támaszkodik, több évtizedes munka eredménye volt, s ahogy Kenyeres írja, számára ez nem csak irodalomtudományos munkát jelentett. „Sokévi olvasás, jegyzetelés, kutatás előzte meg, azt lehet mondani, 1965–66 óta készültem rá. Weöres Sándor nemcsak az olvasmányaimhoz és úgynevezett »tudományos« kutatásaimhoz tartozott, hanem az életemhez is” — írja (367.), és ez nagyban meg is látszik a könyv gazdag életrajzi adalékaiban és a néhol kedvesen megcsillanó elfogultságában. Az a gazdag ismeretanyag, melyre a könyv támaszkodik, nem indokolta, hogy jelentősebb változta-

tásokat eszközöljön az 1981-ben már kész szövegben, az eltérések jobbára abban merülnek ki, hogy az akkoriban még mindig nem hatásmentes irodalompolitika frazeológiáját kigyomláta az újonnan megjelent szövegből, így lett például a „felszabadulás” helyett „a háború utáni idő”, az „individualista” helyett „enközpontú”, a „fasiszta” szót már egyáltalán nem használja, kivett számos olyan szövegrészletet, melyben Weöres művészetét társadalmi jelenségekre való válaszádként interpretálja, és a 2013-as kiadásba belekerülhetett egy Nietzsche-idézet is (120.), ami 1983-ban — úgy tűnik — még elképzelhetetlen volt, valamint egy fontos adalékot is kapunk a *Hallgatás tornya* kötet címválasztásával kapcsolatban, mely szerint a cím nem az elnyomó irodalompolitika miatti hallgatásra utal, hanem a Gangesz partján lévő temető tornyára, ahol a holttesteket keselyűk emésztik el, azaz az „égbe temetkeznek”. Mindezzel együtt a változtatások csekélyek, és nem is módosítanak a szöveg alaptermészetén, gondolatmenetén és lényeges pontjain, és talán ez a gesztus azt is jelenti, hogy a Weöres-recepció nem lépett még túl azon, amit Kenyeres 1983-ban már megjelentetett a *Tündérsípban*, és így módon a Weöres születésének centenáriumán kiadott új könyv egyfajta felhívás a szakmának, hogy folytassák a Weöres költészetéről való gondolkodást új, korszerűbb irodalomtudományi eszközök bevonásával.

Kenyeres stílusa kellemes átmenetet jelent a könnyen érthető népszerűsítő nyelvezet és a tudományos igényű értekező stílus között, melyre a szerző is rávilágít: „Többségünkben igyekeztünk visszatérni ahhoz az értekező prózai nyelvezethez, amelyet Miklós Pál »Minerva-nyelvnek« nevezett.” (367.) Ez a nyelvezet számot tart a nem szakmabeli, laikus közönség érdeklődésére is, de a szakmának is értékes irodalomtörténeti összegzést nyújt.

Kenyeres végigvezet minket Weöres életpályáján, és a könyv megírásakor újra érvényhez jutó irodalomtudományi terminológiai kristályszerkezetébe ágyazza, így válnak orientációs pontjaivá „szürrealizmus”, „impresszionizmus” „vatesz költő szerep”. Ahogy maga Kenyeres Zoltán írja, rá nem hatottak a hermeneutista iskola nézetei, és ez okot adhat némi hiányérzetre egyeseknél, de az éppen folyó kulturális fordulat szemléletmódjába nagyon jól illeszkedik a könyv, mivel nem pusztán szövegeket elemez, hanem igyekszik egy tágabb horizonton értelmezni Weöres életművét, nem feledkezve meg kulturális és gondolkodásbeli beágyazottságáról, és arról, hogy kitapints a művek mögött a személyes motivációt.

A könyv első fejezetében (*Csöngédől Pécsig*) bemutatja nekünk Weöres pályakezdését, esztétikai elveinek leveleiből és vallomásaiból kimutatható alakulásait, majd a második fejezetben (*Az Elysium-*